

Ijtimoiy-tarixiy, ilmiy va ommabop jurnal

SOHIBQIRON YULDUZI

СОХИБКИРОН ЮЛДУЗИ
OWNER STAR

№1 (58) 2025 йил

ISBN-2181-0281

2181 0282

SOHIBQIRON YULDUZI

Ijtimoiy-tarixiy, ilmiy va ommabop jurnal

СОХИБКИРОН ЮЛДУЗИ

Общественно-исторический, научно-популярный
журнал

OWNER STAR

Socio-historical, scientific and popular magazine

Qarshi-2024

Bosh muharrir:

Ochil Bo'riyev

Nashr uchun mas'ullar:

Ravshan To'xtamishev, Ilhom Tog'ayev

akademik Akmal Saidov
akademik Anatoliy Sagdullayev
akademik Dilorom Yusupova
Sirojiddin Sayyid
prof. Abdurahim Erkayev
prof. Qahramon Rajabov
prof. Yulduz Ergasheva
prof. Bahodir Eshov
filol.f.d. Nafas Shodmonov
To'lqin Hayit
t.f.d. G.Mo'minova
prof. Shokir G'afforov
filol.f.d. Xo'jamurod Jabborov
filol.f.d. Damin To'rayev
t.f.d. Akram Hasanov
prof. Kamoliddin G'aniyev
t.f.n.dots. Matluba To'rayeva
t.f.d.Faxriddin Rahmonov
t.f.f.d. Saodat Murtazova
t.f.f.d. Ra'no To'xtayeva
t.f.f.d. Feruz Narmanov
p.f.n.d. Mahbuba Ismoilova
t.f.f.d dots. Shuxrat Turayev
t.f.f.d.Sarvinoz Omonova
t.f.f.d. Nargiza Samadova
t.f.f.d.Oksana Rakmonkulova
t.f.f.d Sohiba Sulaymonova
t.f.f.d.Jamshid Kucharov
t.f.f.d. Mamlakat Qodirova

Manzilimiz:

Qarshi shahri, Mustaqillik shoh ko'chasi, 2-uy. Telefon: 91.466-80-32

Elektron manzilimiz: sohibqiron-jurnali@mail.ru

	<p style="text-align: center;">SOHIBQIRON YULDUZI СОХИБКИРОН ЮЛДУЗИ OWNER STAR</p>
Ijtimoiy-tarixiy, tarixiy va ommabop jurnal 2010 yildan boshlab chiqarilmoqda	2025/ 1 (58) - SON
<p>Muassis: SOHIBQIRON SHULASI M.CH.J. Manzil: 180100, Qarshi shahri, Mustaqillik shoh ko'chasi, 2-uy. Telefon: 91.466-80-32 Sayt: www.sohibqiron-yulduzi.uz E-mail: sohibqiron-jurnali@mail.ru Qashqadaryo viloyat matbuot va axborot boshqarmasida 2012 yil 12 martda 14-076 raqami bilan ro'yxatga olingan. Jurnal yilda 4 marotaba chop etiladi. Jurnaldan ko'chirma olinganda manba qayd etilishi shart.</p> <p>Nashr indeksi — 4074 ISSN 2181-2845 7-sonli nashr. Terishga topshirilgan sana 20.01.2025 y. Nashrga berilgan sana 28.03.2025 y. Chop etilgan sana 28.03.2025 y.</p>	<p>MUNDARIJA</p> <p>TADQIQOT</p> <p>Bo'riyev O. Qashqadaryo vohasi o'zbeklarining qo'noq bilan bog'liq udumlari.....7</p> <p>Axmedova M. Mustaqillik yillarida Qashqadaryoda hunarmandchilik.....12</p> <p>Ergashev J. Turk xoqonligining Buyuk ipak yo'li tizimidagi ahamiyati xususida.....15</p> <p>Muminova G., Eshimov Sh., Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasi xo'jalik sudlari tarixi.....23</p> <p>G'afforov Ya., Bag'rikenglik — eng oliy insoniy qadriyat.....27</p> <p>Sulaymanova Sh. Sharof Rashidovning O'zbekiston SSR Oliy soveti prezidiumi raisi sifatidagi faoliyati (1950-1959-yillar)33</p> <p>Mo'minova M., Jadidchilik harakati va Turkiston-Usmonli davlati aloqalari.....40</p> <p>Matyakubov X., Urug'chilik tuzumi tarixini o'rganish natijalari tahlili: Xorazm vohasi misolida.....45</p> <p>Meliqulov B., Samarqand viloyatida faoliyat ko'rsatuvchi milliy madaniy markazlar.....49</p> <p>Namozova S., “Go'ro'g'li” dostonining etnografik xususiyatlari haqida ba'zi mulohazalar.....55</p> <p>Norbutayev P., “Alpomish” dostoni etnografik manba sifatida.. 61</p> <p>Tasheva Sh., Ziyoli kadrlarni tayyorlash jarayonlarining huquqiy asoslari.....69</p> <p>To'rayev A., Buxoro hunarmandlarning ijtimoiy hayoti va urf-odatlarini.....73</p> <p>Qurbonov X., “Qurolsiz askarlar” kimlar va ular haqida O'zbekiston tarixshunosligi.....79</p> <p>Muminova G., Toshtemirov D., Turkistonda vabo epidemiyasiga qarshi kurash tarixidan.....88</p> <p>Kurbanova D., Istoriya uchastiya uzbekskix jenshin v politicheskoy jizni obshestva.....96</p> <p>Kodirova M., Nurullayev O'ktam Xayitovich faoliyatiga nazar.....102</p>

BAG‘RIKENGLIK — ENG OLIY INSONIY QADRIYAT**Yarash G‘AFFOROV,****Chirchiq davlat pedagogika universiteti**

Annotatsiya: Ushbu maqolada azaldan mavjud bo‘lgan millatlar aro munosabatda bag‘rikenglik, totuvlik o‘zbek xalqining o‘ziga xos tug‘ma fazilatlaridan biriga aylanganligi, bag‘rikenglik hozirgi davrda oliy insoniy qadriyat bo‘lgan erkinlikning ajralmas tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘lganligini haqida ayrim fikr mulohazalar yuritib o‘tilgan. Shuningdek, mustaqillikka erishganimizdan so‘ng respublikamizda mafkuraviy yot g‘oyalar chetlatilib, bag‘rikenglik g‘oyalarini targ‘ib qilish uchun mustahkam huquqiy zamin yaratilganining maqolada alohida qayd etishimiz zarur.

Kalit so‘zlar: birodarlik, mehmondo‘stlik, xalqaro bag‘rikenglik, Ahmad Yugnakiy, Az-Zamaxshariy, "Fozil odamlar shahri", "Temur tuzuklari"

KIRISH

Ko‘hna tarixga nazar tashlar ekanmiz, yurtimiz O‘zbekiston ming yillar davomida turli-tuman din, madaniyat va turmush tarziga ega bo‘lgan xalqlarning birgalikda yashash va hamkorligi markazi bo‘lib kelmoqda. O‘zbek xalqi o‘zining butun tarixi davomida, hamma vaqt boshqa xalqlar, millatlar va dinlar vakillariga nisbatan o‘zining xayrixohligini va hurmat bilan yondashuvini namoyon etib kelgan.

Madaniyatlar aro muloqot va bag‘rikenglik o‘zbek xalqning o‘ziga xos tug‘ma fazilatlaridan biriga aylangan. Mustaqillik milliy istiqloq g‘oyasi xalqlarining manfaati, ozod va Vatan, erkin va farovon hayot qurishdek ulkan maqsadlarni o‘zida mujassam etadi. Bunday ezgu maqsadlarga erishish yurt tinch va osoyishta bo‘lishi lozim. Millatlar aro totuvlik, bag‘rikenglik esa ana shu barqarorlikning muhim shartlaridir. Shu bois mustaqillikning ilk yillaridan yurtimizda millatlararo munosabatlarda bag‘rikenglik, ahillik tinchlik va totuvlikni yanada mustahkamlashga katta ahamiyat qaratib kelinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

"Biz istiqloqimizning ilk kunlaridanoq eski, qotib qolgan mafkuraviy aqidalardan voz kechishga, ma’naviy yangilanishga, odamlarning qalbi va ongiga milliy istiqloq g‘oyasi tamoyillarini sindirishga qaratilgan aniq siyosat olib bordik.

Bu esa, o‘z navbatida, yurtdoshlarimizning tafakkurini o‘zlashtirishga, islohotlarni joriy etishda yangicha yondashuvlarni shakllantirish jamiyatda diniy bag‘rikenglik, millatlar aro totuvlik va konfessiyalar o‘rtasida murosas muhitini mustahkamlashda sezilarli ta’sir ko‘rsatdi"[1] -degan edi O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov Ikkinchi chaqiriq O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisning to‘qqizinchi sessiyasida.

Dunyoda shunday bir kitob borki, u hech qachon o‘qib tugatilmaydi, shunday bir musiqa asari borki, uni oxiratgacha ijro etib bo‘lmaydi. Bu xalq, millat hayoti, taqdiri, urf odatlaridir. O‘zbek xalqi xususida qayerda, qachon gap ketmasin, uning mehnatkashligi, bolajonligi, mehmondo‘stligi, saxiyliги va insonparvarligi tilga olinadi.

Qadim qadimdan qon qarindosh bo‘lib kelgan, tarixiy ildizlari totuvlik, birodarlik, mehmondo‘stlik bilan yo‘g‘rilgan xalqimiz azaldan turli millat vakillari vakillari bilan doimo inoqlikda yashab, ularning madaniyatiga hurmat va bag‘rikenglik bilan munosabatlarda bo‘lib kelgan.

Bag‘rikeng bo‘lmoq — aslida boshqalarning g‘oyalari, turmush tarzi, faoliyati mavjudligini qabul qila olishdir. Bu barcha turfa xil ekanligiga ko‘nikish va o‘zidan farq qiluvchilarni hurmat qilishdir. Lekin, afsuski, hali yer yuzining ko‘p joylarida murosasizlik hukmron. Shuning uchun ham 1995-yil BMT tomonidan Xalqaro Bag‘rikenglik yili deb e‘lon qilindi.

Bag‘rikenglik hozirgi davrda oliy insoniy qadriyat bo‘lgan erkinlikning ajralmas tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shuningdek, u ijodiy o‘zaro ta’sirlashuv va umuman ijod tizimining ham muhim emasligidir. Bu esa, o‘z navbatida, bag‘rikenglik tamoyillarining barcha sotsial munosabatlarda ijodiy qo‘llanishi zarurligini anglatadi.

Tarixiy jamiyatda keskin ijtimoiy tabaqalanish, qashshoqlik darajasini ko‘payishi, nochorlar, yordamga muhtoj kishilar soni o‘sib borishi, sotsial adolat normalarining buzilishi xilma-xil ko‘rinishdagi toqatsizlik va murosasizlik qarashlari hamda xarakterining paydo bo‘lishiga yo‘l ko‘rsatadi.

Mavjud munosabatlarning mazmuniga ijtimoiy falsafiy fikr rivoji tarixida ham alohida e‘tibor berilgan. Xususan, Qadimgi Misr, Hind, Xitoy manbalari, buyuk mutafakkirlari qarashlarida egaligi ko‘rsatilganini qayd etish lozim

Ammo afsuski, insoniyat tafakkuri rivojida ulkan iz qoldirgan ba’zi buyuk mutafakkirlar o‘zlari, mansub bo‘lgan guruh, qatlam manfaatlaridan o‘zlari kelib chiqib, antagonistik ijtimoiy munosabatlari oqlaganliklari, sotsial adolatsizlik ko‘rinishlarini tabiiy holat sifatida qayd qilinganligini ham ko‘rish mumkin. Aristotelning "Qulchilik qanday tabiiy bo‘lsa, oila ham shunday tabiiydir", — deb hisoblagani fikrimiz isboti bo‘la oladi.

TADQIQOTLARNING USULLARI

Bugungi kunga kelib esa, insoniyat o‘zi to‘plagan ko‘p asrlik achchiq tajribaga tayanib, sotsial toqatsizlik holatlarining oldini olishga qaratilgan mustahkam siyosiy-huquqiy asoslarini yaratdi. Xususan, xalqaro jurnallarda:

- Barcha odamlar erkin, qadr-qimmat va huquqlarda teng bo‘lib turishi;
- xar bir inson ijtimoiy kelib chiqishi, mulkiy ahvoli, qaysi tabaqaga mansubligi va boshqa holatlardan qat’iy nazar, teng huquq va erkinliklar sohibi ekani;
- hech kim qullikda yoki qaramlikda saqlanishi mumkin emasligi, qullik va qul savdosining barcha turlari taqiqlanishi;

hech kim insonlikka isnod bo‘lgan yoki qadr qimmatni xo‘rlaydigan muammolarga duchor etilmasligi va barcha odamlar bir-birlariga birodarlarcha munosabatda bo‘lishlari zarurligi haqidagi qoidalarning mustahkamlab qo‘yilganini ta’kidlash zarur [2].

Har qanday mamlakatda ijtimoiy hayotning mazmunini iqtisod va uning o‘zagini tashkil etadigan mulkchilik munosabatlari bilan bog‘liqdir. Mamlakatni muvaffaqiyatli idora qilishning asosiy tamoyillarini ishlab chiqqan qadimgi Xitoy

faylasufi Men Szi fuqarolarini doimiy mulk bilan ta'minlashni ana shu qoidalar sirasiga qayd qilingan edi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, insoniyat sotsial adolatsizlik va uning oqibati sifatida chiqadigan ijtimoiy toqatsizlikning iqtisodiy asoslarini bartaraf etish masalasiga alohida e'tibor berilmoqda. Jumladan "Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasi" hamda "Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risida xalqaro Pakt" kabi xalqaro hujjatlarda har bir insonning:

- Mehnat qilish, ishni o'z erki bilan tanlab olish;
- Biror –bir kamsitishlarsiz teng mehnatga teng haq olish;
- Zarur bo'lgan hollarda ijtimoiy ta'minotning boshqa vositalari bilan to'ldiriladigan, o'zi va oilasi uchun munosib yashashni ta'minlaydigan adolatli va qoniqarli daromad olish
- Ishsizlikdan muhofaza etilish huquqiga egaligi va davlatlar ana shu huquqni zarur darajada ta'minlash uchun tegishli chora-tadbirlar ko'rish zarurligi belgilab qo'yilganini qayd etish lozim [3].

Shunday ekan, jamiyatda bag'rikenglik va murosa madaniyatini tarbiyalash, aholining yordamga muhtoj, nochor qatlamlarini hartomonlama muhofaza qilishga alohida e'tibor berish, ularga mehr muruvvatli bo'lish, o'zgaruvchan vaziyatga ko'nikishlari va kasbiy moslashuvlariga ko'maklashishiga qaratilgan ishlarni tizimli va tadrijiy tashkil etish bugungi kun va yaqin istiqbolning asosiy va eng dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolaveradi.

Tarix yurtimizda hamisha ijtimoiy hamkorlik ruhi va bag'rikenglikni targ'ib etuvchi qadriyatlar ustuvor bo'lib kelganidan dalolat beradi. Ezgu fikr, ezgu so'z va ezgu amal birligini yoqlagan, targ'ib qilgan "Avesto"da tinchlik va totuvlik, ijtimoiy hamkorlik va hamjihatlik ruhi ustuvor bo'lgan ellar Tangri tomonidan yarlaqalanadi hamda o'lkalar muqarrar gullab — yashnaydi, deb tavsiflangani ham shunday xulosa chiqarish imkonini beradi.

Nochor va yordamga muhtoj kishilarni qo'llab-quvvatlash, ularga ko'mak berish, saxiylik ulug' insoniy fazilat sifatida e'tirof etilganida uning sohiblariga esa yuksak izzat ikrom ko'rsatilganida ham shunday qadriyatlarni ko'rish mumkin. Xalqimizning asrlar osha shakllangan tajribasini o'zida mujassam etgan "Saxiyning qo'li ochiq, qo'li ochiqning yo'li ochiq", "O'ng qo'ling bersin, chap qo'ling bilmasin" mazmunidagi maqolalar, az-Zamaxshariy: "Hayru ezgulikdan boshqa insonga ko'rkamlik beradigan hech narsa yo'qdir" [4], Ahmad Yugnakiyning: "Sharaf, martaba va kamolotni orttiradi" [5],-degan so'zlari ham fikrimiz isboti bo'la oladi.

Shu bilan birga, yurtimizda azaldan boylik tufayli kibr-u havoga berilish hamda yomonlik va yovuzlikning har qanday ko'rinishi qat'iy qoralanib kelingan. Xalqimizning purma'no hikmatlarini o'zida mujassam etgan "Devonu lug'atit turk"da; "Molu mulking ko'paysa, mag'rurlanib quturma" [6], "Hibbat ul haqoyiq"da esa: "Zinhor zo'ravonlik va zulm qilma, agar kishi qiyinchilikka tushsa, sen unga ko'mak ber"[7],- deb ta'kidlangani bunday qadriyatlarning ildizlari uzoq, moziyga borib taqalishidan dalolat beradi.

Abu Nasr Farobiy o‘zining "Fozil odamlar shahri" asarida o‘zaro totuvlik va hamjamiyatlik ruhi ustuvorligini fozil shaharlarning muhim belgisi hamda ularning gullab-yashnashi, farovonlik va baxt-saodati tantanasining zamini, o‘zaro ko‘mak, mehr-muruvvatning yo‘qligi johil shaharning asosiy xususiyati hamda fitna, fisq-u faruj hukmronligining sababi sifatida qayd etadi. “Odamlarga nisbatan ularni birlashtiruvchi asos insoniylikdir, shuning uchun ham odamlar insoniyat turkumiga birlashganliklari tufayli o‘zaro tinchlikda yashamoqlari lozim” [8] – degan fikrlar ham buyuk faylasufning ijtimoiy hamkorlikni jamiyat taraqqiyotini ta’minlovchi omillardan biri, deb hisoblanganini anglash imkonini beradi.

TADQIQOT NATIJALARI

Tarix shuni ko‘rsatadiki, Buyuk Sohibqiron Amir Temur tuzgan ulkan va qudratli mamlakat xalqlari, ellar va elatlar uchun huquqiy kafolatlar berilgan siyosiy va ijtimoiy makon vazifasi o‘tadi. Sohibqiron qanday siyosiy maqsadni ko‘zlagandan qat’iy nazar, o‘z saltanati dushmanlariga bag‘rikenglik namunalari namoyon qilgan edi.

Sohibqironning bu boradagi ishlari "Temur tuzuklari" da quyidagi jumalalarda o‘z ifodasini topgan; "Turon mamlakatini fath etgan kunim va poytaxt Samarqand taxtiga o‘tirganimdan so‘ng do‘st dushman bilan (muomala)da bir tekis yo‘l tutdim. Menga yomonlik qilgan, xiyla makr ishlatib, jang maydonida menga qilich yalang‘ochlagan Badaxshon amirlari, turk tojik qo‘shinlarining ba’zi amirlari qilgan ishlaridan qo‘rquvda edilar. Chorasiz qolib, iltijo bilan mening panohimda kelganlarida ularga shunday yaxshiliklar qilganmanki, mening inoyatim va xayr- ehsonimni ko‘rib, o‘zlari sharmanda bo‘ldilar"[9].

Bundan tashqari, Sohibqironning turli mamlakatlardan saltanat poytaxti olim-u fuzalolar olib kelinib, ehtirom ko‘rsatgani, ularga munosib sharoit hozirlab bergani ham uning bag‘rikenglik saltanatning namunasi edi.

Bag‘rikenglik ijtimoiy-siyosiy ildizlari quyidagilardan iborat:

- xalqaro huquqning umume’tirof etilgan tamoyillari;
- demokratiya, oshkoralik, plyuralizm;
- tarixiy, diniy, milliy va umuminsoniy qadriyatlar;
- mamlakatning barqaror ichki va tashqi siyosati;
- ijtimoiy kafolatlangan bozor iqtisodiyoti
- diniy bag‘rikenglik va millatlararo munosabatlar;

Siyosiy bag‘rikenglik siyosiy plyuralizmga asoslanadi. Jamiyat hayoti, uning demokratik hayotiga, inson huquqlarining himoya qilishida, siyosiy subyektlari orasidagi munosabatning barqaror olib borishda siyosiy plyuralizmning ahamiyati kattadir.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 12-moddasida: "O‘zbekiston Respublikasida ijtimoiy hayot siyosiy institutlar, mafkuralar va fikrlarning xilma xilligi asosida rivojlanadi. Hech qaysi mafkura davlat mafkurasi sifatida o‘rnatilishi mumkin emas" [10],- deb e’tirof etgan mazkur qoida umumbashariy tamoyillarning yorqin ko‘rinishi barobarida jamiyatning tabiiy-tadrijiy taraqqiyoti uchun zamin yaratmoqda.

Hozirgi kunda mamlakatimizda turli xil siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy, ekologik, ilmiy va diniy yoʻnalishdagi nodavlat va jamoat tashkilotlari, harakatlar roʻyxatga olinib, ularning erkin faoliyatlari uchun barcha shart-sharoitlar yaratib berilgan. Ayni paytda, ular ilgari surilayotgan gʻoyalari umum demokratik xususiyatga egaligi va turli ijtimoiy guruhlar manfaatini ifoda etishi ham nihoyatda muhimdir.

MUHOKAMA NATIJALARI

Xullas, bagʻrikenglikni namoyon qilish inson huquqlariga ehtirom bilan hamohang, u ijtimoiy adolatsizlikka nisbatan sabr toqatli munosabatda boʻlishini, oʻz iymon-eʼtiqodidan voz kechish yoxud boshqalarning eʼtiqodiga yon berishni anglatmaydi. U shuni anglatadiki, har har kim oʻz eʼtiqodiga amal qilishda erkindir va har kim bu huquqqa boshqalar ham ega ekanligini tan olmogʻi lozim. U yana shuni anglatadiki, bir kishining qarashlari boshqalarga majburan sindirilishi mumkin emas.

Bundan tashqari, bagʻrikenglik taʼliming maqsadi, vazifalari va asosiy yoʻnalishlari, tinchlik inson huquqlari va demokratiya taʼlimi boʻyicha YUNESKO tomonidan qabul qilingan Harakat dasturida ham oʻzining aksini topgan. Ushbu toifalarning barchasi asosiy qadriyatlarga mos tushadi. Dunyo fuqarosini shakllantirishning ilk maqsadi va bunday fuqarolik uchun zarur boʻlgan bilim va malaka ana shu asosiy qadriyatlarni amalda namoyish qilishiga olib keladi. Kelajakda turli xalqaro institutlar va murakkab tizimlar yigʻindisidan tashkil topadigan umumbashariy hamjamiyat fuqarolarning faolligiga oʻta muhtoj boʻladi. Milliy davlatlarni bunyod etish jarayonini oʻz ichiga olgan oʻtgan ikki asr mobaynidagi taʼlim tizimining bosh maqsadida ana shu milliy davlatlar fuqarolarini shakllantirishdan iborat edi. Bugungi kunda esa umumbashariy jamiyatning poydevorini yaratish uchun har bir mamlakat oʻz fuqarolarida ana shu umumbashariy jamiyatni qurishda bevosita ishtirok etish tuygʻusini uygʻotishi lozim. Boshqacha aytganda, ularni umumbashariy jamiyat etib tarbiyalamoq lozim.

Shunday qilib, yurtimizda bagʻrikenglik muhiti oʻzining chuqur tarixiy ildizlariga tayangan holda rivojlanib bormoqda, deyish mumkin. Buning uchun, eng avvalo, respublikamizda mustahkam huquqiy zamin yaratilganining alohida qayd etish zarur. Konstitutsiyamizda Oʻzbekiston Respublikasi oʻz hududida istiqomat qiluvchi millat va elatlarning tillari hurmat qilishini taʼminladi, ularning rivojlanishi uchun sharoit yaratadi [11], degan qoidaning mustahkamlab qoʻyilgani fikrimizning isboti boʻla oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Karimov I.A. "Oʻzbekistonda demokratik oʻzgarishlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirishning asosiy yoʻnalishlari". -T.: 2002 "Oʻzbekiston",- B.10
2. Inon huquqlari umumjahon Deklaratsiyasi // Inson huquqlari toʻgʻrisida xalqaro bill. -T.:"Adolat", 1992,-B.11
3. Inson huquqlari toʻgʻrisida xalqaro bill. -T.:"Adolat", 1992. -B. 20-21
4. Abdulqosim Mahmud az-Zamaxshariy. Nozik iboralar. -T.:"Kamalak" 1992. -B.75

5. Ahmad Yugnakiy. Hibbatul-haqoyiq // Qadimiy hikmatlar. -T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1987. – 421 b.
6. Devoni lugʻati turk // Qadimiy hikmatlar. -T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1987. -B. 73
7. Ahmad Yugnakiy // Qadimiy hikmatlar. -T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1987. -B. 424.
8. Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. -T: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.-B.18673 the
9. Temur tuzuklari// Qadimiy hikmatlar. -T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1987. -B. 89
10. Oʻzbekiston Respublikasining konstitutsiyasi. -T.: "Oʻzbekiston", 2016. B.5
11. Ўша асар